

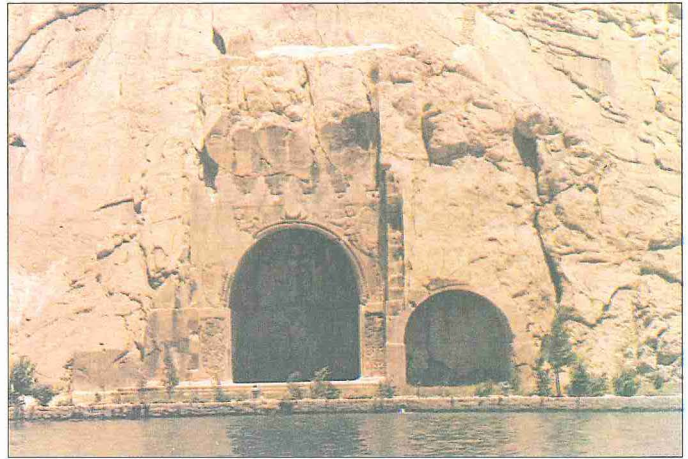
rafyacılarının adını Karmısın veya Kirmâsin gibi şekillerde verdikleri şehrin Sâsânîler döneminde kurulduğu kabul edilir; kurucusu, Hamdullah el-Müstevfî'ye göre tahta çıkmadan önce Kirmanşah (Kirman valisi) unvanını taşıyan IV. Behram (388-399; *Nüzhetü'l-kulûb*, s. 108), Makdisî'ye göre Kavaz (Kubâd) b. Fîrûz'dur (488-531; *Ahşenü't-tekâsım*, s. 393). Evliya Çelebi ise şehri Şah İsmâil'in kurduğunu söyler (*Seyahatnâme*, IV, 353). Ancak bununla ilk defa onun tarafından tahkim edildiğini anlatmak istemiş olsa gerektir.

Cerîr b. Abdullah el-Becelî tarafından 21 (642) yılında barış yoluyla ele geçirilen Kirmanşah (Belâzûrî, s. 432) Cîbâl eyaletine bağlandı ve eyaletin Mâhulbasra adı verilen güney kısmının merkezi haline getirildi. Sırasıyla Emevîler, Abbâsîler, Büveyhîler, Hasaneveyhîler ve Annâzîler'in idaresinde kalan şehri 437'de (1045) Tuğrul Bey'in gönderdiği İbrâhim Yinal Annâzî Ebû's-Şevk'ten alıp Selçuklu topraklarına kattı (Bündârî, s. 6). Hârizmşahlar'a mensup olan Emîr Mayacık 594 (1198) yılında yağma amacıyla Kirmanşah'a kadar geldi ve bölgede pek çok zulüm ve haksızlık yaptı (Râvendî, II, 367).

Osmanlı-İran savaşları sırasında birçok defa el değiştiren ve bu arada 1039 (1630) yılında Hüsrev Paşa tarafından tuğla surlarla tahkim edilen şehir en son Nâdir Şah tarafından ele geçirildi (1142/1729-30) ve 1732, 1736 antlaşmaları ile İran'da kaldı. Nâdir Şah'ın vali tayin ettiği Mirza Muhammed Takî Han daha sonra burada bağımsızlığını ilân ettiyse de Kerim Han Zend iki yıllık bir kuşatmanın ardından şehri tekrar devlet otoritesi altına aldı. Kirmanşah'ta zaman zaman Kaçar hânedarı şehzadeleri yöneticilik yaptılar. Bunlar arasından özellikle 1806-1821 yıllarına rastlayan Feth Ali Şah'ın oğlu Muhammed Ali Mirza'nın döneminde şehrin önemi arttı. Bağdat aracılığıyla yürüttüğü İngiltere ile olan ticaretinin gelişmesi XIX. yüzyılda Kirmanşah'ı stratejik ve ekonomik yönlerden ön plana çıkardı. Necef ve Kerbelâ'ya giden Şîî hacıların buradan geçmesi de şehrin ekonomik gelişmesine katkıda bulundu. Kirmanşah son olarak 1916 yılında Osmanlılar'ın eline geçtiyse de 1917 Martında tahliye edildi.

1950'li yıllardan itibaren Kirmanşah idarî, ticarî ve sınaî bir merkez olarak (petrol rafinerisi, tarım ve gıda sanayii) hızla gelişti. XX. yüzyılın başında 60.000 olan nüfusu 1966'da 187.930'a, 1976'da

Kirmanşah'ın
4 km. doğusundaki
Tâk-ı Bustân
harabelerinden
bir görünüşü

290.600'e, 1986'da 560.514'e, 1996'da 692.986'ya ve 2002 yılında 771.400'e çıktı. İslâm devriminden sonra ismi bir ara Bahterân olarak değiştirilen şehre 1992'de yeniden Kirmanşah adı verildi. Kirmanşah'ın adını taşıyan merkezi olduğu idarî bölge (ostân) 23.662 km² yüzölçümündedir ve burada 1.979.700 nüfus yaşamaktadır. Bu idarî bölge şu sekiz şehristandan meydana gelir: Kirmanşah, Kasrîşrin, Pâve, İslâmâbadıgarb, Gilânıgarb, Kengâver, Sungur ve Serpulizeheb.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 432; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsım*, s. 393; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (Ateş), I, 224; II, 319, 321, 367, 432; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 375-376; Bündârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 6; Cüveynî, *Târih-i Cihângüşâ* (Öztürk), s. 20, 586; Şebân-kâreyî, *Mecma'u'l-ensâb*, Tahran 1343 hş., s. 115; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 108; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 353; Mirzâ Mehdi Han, *Târih-i Cihângüşâ-yı Nâdirî* (nşr. S. A. Enver), Tahran 1341 hş.; P. Schwarz, *Iran im Mittelalter*, Leipzig 1921, IV, 445; L. Lockhart, *The Fall of the Safavi Dynasty*, Cambridge 1958, s. 292; J. I. Clarke – B. D. Clark, *Kerman-shah, an Iranian Provincial City*, Durham 1969; M. Ali Sultânî, *İlât ve Tavâ'ifi Kirmânşâhân*, Tahran 1372 hş.; a.mlf., *Târih-i Mufaşşal-ı Kirmânşâhân*, Tahran 1373 hş.; H. L. Rabino, "Kermanschah", *RMM*, XXXVIII (1920), s. 1-40; J. H. Kramers, "Kirmanshah", *IA*, VI, 821-823; A. K. S. Lambton, "Kirmânshâh", *EI*² (Fr.), V, 165-169.

MARCEL BAZIN

KİRMASTÎ

(ö. 900/1494)

Osmanlı âlimi.

Bursa sancağına bağlı Kirmasti (bugünkü Mustafakemalpaşa) kazasından olup adı Yûsuf, babasının adı Hüseyin'dir. Hocazâde Muslihuddin Efendi'den ders aldı.

Arap dili ve edebiyatıyla şer'î ilimlerde yetkin bir âlim oldu. Bazı medreselerde ve Sahn-ı Semân'da müderrislik, Bursa ve İstanbul'da kadılık yaptı. Taşköprizâde onun kadılık göreviyle ilgili olarak övücü ifadeler kullanmakta, hakka bağlılığı ve cesareti sebebiyle II. Bayezid'in takdirini kazandığını belirtmektedir. Yine Taşköprizâde, Kirmastî'nin 900 (1494) yılı başında vefat ettiğini ve Fâtih Camii yakınında kendi yaptırdığı mektebin yanına defnedildiğini yazar. Kâtib Çelebi'nin bir yerde bu şekilde (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2021), birçok yerde ise 906 (1500) olarak (*a.g.e.*, I, 136, 343, 476, 859, 869) verdiği tarihi İbnü'l-İmâd yaklaşık 899, Bursalı Mehmed Tâhir 920 (1514) şeklinde kaydeder.

Eserleri. 1. *et-Tebyîn fi'l-me'ânî ve'l-beyân*. Belâgatla ilgili ayrıntılı bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2780; İsmihan Sultan, nr. 347). 2. *el-Muhtâr fi'l-me'ânî ve'l-beyân*. Muhtasar bir eser olup temel kuralları ihtiva etmekte, şevâhid ve delillere yer verilmektedir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4415; Lâleli, nr. 3048, 3755; Serez, nr. 3879; Esad Efendi, nr. 3574). Kitap, *et-Tebyîn*'den yapılmış seçmelerden meydana gelmiş olmalıdır. Eserin mukaddimesindeki bir ifade *Keşfü'z-zunûn*'da (I, 136) ve bazı kütüphane kayıtlarında (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4415; Serez, nr. 2364; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 5359, 5958) kitap adı olarak verilmiştir. 3. *et-Tibyân. et-Tebyîn*'in şerhidir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2987 [müellif hattı]; Lâleli, nr. 2857; TSMK, III. Ahmed, nr. 1701). 4. *el-Müntehab. et-Tibyân*'dan seçmelerle kaleme alınan muhtasar bir çalışmadır (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2283; TSMK, III. Ahmed, nr. 1705). 5. *Uşûlü'l-ıştîlâhâtü'l-beyâniyye* (*Risâle fi'l-Kavâ'idü'l-beyâniyye*, Süleymaniye Ktp., Lâ-

leli, nr. 3753; Şehid Ali Paşa, nr. 2226; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1794). 6. *Hâşiye-tü'l-Muhtavvel*. Hatib el-Kazvinî'nin belâgatla ilgili *Telhîşü'l-Miftâh*'ına Sa'deddin et-Teftâzânî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir (Süleymaniye Ktp., nr. 888; Şehid Ali Paşa, nr. 2193; Çorlulu Ali Paşa, nr. 383). Müellif bu eserini daha sonra ihtisar etmiş (Pertev Paşa, nr. 529, vr. 30^b-100^b), ayrıca bazı konuları çıkararak tekrar kısaltmış (a.e., vr. 104^a-141^b), Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin aynı esere yazdığı hâşiyenin bazı güç yerlerini açıkladığı bir hâşiye daha kaleme almıştır (a.e., vr. 1^a-27^b; ayrıca bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 476). 7. *Zübdetü'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl*. Fıkıh usulüne dair bir eserdir (TSMK, III. Ahmed, nr. 1270). 8. *el-Vecîz fi'uşûli'l-fıkh*. Bir önceki eserin muhtasar şekli olup nâdiren misal ve delillere yer verilen kitap, Seyyid Abdüllatif Kessâb (Kahire 1984) ve Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Kahire 1990) tarafından neşredilmiştir. 9. *el-Medârikü'l-aşîyye ile'l-makâşidi'l-ferîyye*. Fıkıh usulüne dair ana konuları kapsayan, ancak misal ve delilleri ihtiva etmeyen bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5374; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 349). 10. *Uşûlü'l-aḥkâm*. Millet Kütüphanesi'ndeki (Feyzullah Efendi, nr. 561) müellif hattı nüshanın kapağında bu isim yazılı olmakla birlikte silintilerin bulunduğu önsözde adının ne olduğu anlaşılamamakta, ayrıca önsöz aynı konudaki diğer üç eserinkinden farklılık göstermektedir. Kâtib Çelebi'nin andığı *el-Vecîz*'in (*Keşfü'z-zunûn*, II, 954) yine müellife ait mufasssal şerhi bu eser olabileceği gibi Akşehir İlçe Halk Kütüphanesi'nde (nr. 169) *Uşûlü'l-Kirmâstî* adıyla kayıtlı eserin de bu kitap olması muhtemeldir. 11. *Risâle fi'akâ'idü'l-fırkati'n-nâciye*. Kelâm ilmi ve temel konularına dair bir mukaddimeyle başlayan eserde daha sonra Ehl-i sünnet'in akaidle ilgili görüşleriyle buna aykırı görüşler "me-sele" başlıkları altında kısaca ele alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2261, 2306). 12. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Mevâkıf*. Adudüddin el-İcî'nin kelâma dair eserine Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin yaptığı şerhin hâşiyesidir (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1136). 13. *Risâle fi'l-vakf*. Yazma nüshalarında *Kitâbü'l-Vakf* ve *Aḥkâmü'l-vakf* gibi adlarla da anılan bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 835; Serez, nr. 981). 14. *Risâle fi'r-rehn* (Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 446; Fâtih, nr. 1657). 15. *Muhtasar fi' ilmi'l-münâzara* (Süleymaniye Ktp., Servili, nr. 281).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 207-208; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-aḥyâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 548, vr. 261; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 224; *Keşfü'z-zunûn*, I, 136, 343, 476, 859, 869, 898; II, 954, 1470, 1623, 1766, 1893, 2021; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), IX, 549; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 227; *Sicill-i Osmânî*, IV, 653; *Osmanlı Müellifleri*, II, 53-54; Brockelmann, *GAL*, II, 298; *Suppl.*, II, 322; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 364-365; IV, 202-203; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 227.

AHMET ÖZEL

KİRVE

Sünnet töreninin masraflarını karşılayan ve sünnetçi önünde çocuğu tutan kimse.

Kirvelik, bir çocuğun sünnet düğününün giderlerini başka bir aile büyüğünün üzerine almasıyla iki aile arasında kurulan itibarî akrabalığa verilen addır. Kelime muhtemelen Farsça kanalıyla Türkçe'ye geçmiştir, halk ağzında *kivre* şeklinde de kullanılmaktadır. Kirvelik geniş anlamda Dağıstan'dan Adana'ya, Tebriz'den Sivas'ın doğusuna, dar anlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar yayılmış en eski Türk geleneklerindendir. Anadolu'da kirvelik kurumuna daha çok Sivas-Adana hattının doğusundaki Türkmenler bölgesinde rastlanmakta, hattın batısında Yörük olarak bilinen Türkmen topluluklarının yaşadığı yerlerde bunun hukukî ve sosyoekonomik anlamı bazan "sağdıç" kelimesiyle karşılanmaktadır. Nitekim Edirne'de sağdıca kirve denilmektedir. Batı Ege'de Avşar ve Kaçar Yörükleri'nin yaşadığı yerlerde ise kirve "sünnet babası" olarak anılır. Sünnet babası çocuğun dedesi, amcası, dayısı veya halk arasından bir kişi olabilir. Çocuğa çeşitli hediyeler veren ve saygı gören bu zatla kirvelikte olduğu gibi bir sıhrî akrabalık kurulmaz. Kirveliliğin yaygın olduğu bazı yerlerde ise kirvelik hısımlık olarak kabul edilir. Hatta çocuğun babasından ayrı tutulmadığı, kardeşten de yakın sayıldığı yöreler vardır. Kirvenin eteğine sünnet kanı bulaştığından kan bağından ayrılmayacağına, kan kardeşliği gibi yorumlanması gerektiğine de inanılır.

Kirvenin başlıca görevi çocuğun kollarını elleriyle, bacaklarını da kendi bacaklarıyla sıkıca tutarak sünnetçinin işini kolaylaştırmaktır. Kirveliliğin yaygın ol-

duğu kesimlerde sünnet düğününün masraflarını karşılamak, ailenin bütün fertlerine, davetlilere armağanlar vermek başta gelir. Ayrıca bu görevlere ailesi okutmadığında çocuğa yardım etmek, eğitim giderlerini üstlenmek, ona yol göstermek de eklenebilir. Kirve, çocuğun iş ve meslek sahibi olmasında ve diğer ilişkilerinde onu gözetir ve korur. Kirvelik teklifinin kimin tarafından yapılacağı bölgelere göre değişir. Bazan bu teklifi çocuğun babası, bazan da çocuğun sünnetini yüklenecik kişi yapar. İki aile arasında kararlaştırılan kirvelikten caymak bağışlanmaz bir davranış olarak kabul edilir.

Genellikle aynı sosyoekonomik seviyedeki insanlar arasında kirvelik kurulur; halk içinde bu husus, "Deve dengine kalır, kirvelik denkten olur" şeklinde açıklanır. Yoksul çocuk babaları varlıklı ailelere kirvelik öneremez, onların çağrılarını bekler. Bazı yerlerde birbirlerine kirve olan aile fertlerinin birbirleriyle evlenmesi yasaktır. Ancak ailelerin hangi fertlerinin birbirleriyle evlenemeyeceklerini belirleyen kurallar yörelere göre değişir.

Kirvenin ağız aranıp olumlu sonuç alındıktan sonra kirve olacak aile ziyaret edilir. Ziyarete ev halkı için alınmış armağanlarla gidilir. Kirve ise çocuğun elbisesini aile fertlerinin armağanlarını sünnetten önce gönderir. Çoğu defa çocuğu hama-ma götürür, sünnet günü de at veya araba ile gezdirir. Sünnetten birkaç gün sonra çocuk tarafı kirveyi ziyaret eder, armağanlar götürür. Birçok yerde ise çocuğun babası sünnet masraflarını kirve ile paylaşır. Çocuğun aile fertlerine de giyim eşyası almak kirvenin görevidir. Ayrıca törenden bir hafta önce yağ, pirinç, şeker gibi gıda maddelerini sünnet evine göndermekle yükümlüdür. Çocuğun babası sünnetten sonra kirveye bu masraflarından daha değerli bir armağan vermek zorundadır. Eğer aksi bir durum olursa çocuğun babası halk arasında onur ve itibarını yitirir.

Bazan kan davası güden iki aile ya da aşiret arasında kirvelik kurularak kanlar bağışlanır, aileler barışır. Çocuklarını birbirleriyle evlendiren aileler nasıl bununla aralarında bir yakınlık kurarlarsa bir çocuğun sünnet töreninin üstlenilmesiyle birbirine bağlanan aileler de aynı şekilde bir yakınlık tesis ederler.

Türkiye'de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri kirveliliğin yaygın biçimde benimsenmiş olduğu yerlerdir. Denizli, Af-